

UDK 27-248.52

27-185.57

27-31

<https://doi.org/10.53745/bs.93.2.6>

Primljeno: 13. 5. 2023.

Prihvaćeno: 22. 5. 2023.

Izvorni znanstveni članak

KRISTOVA POMIRITELJSKA SLUŽBA I NOVO STVORENJE U POSLANICI EFEŽANIMA I DRUGIM PAVLOVSKIM SPISIMA

Tomislav ZEČEVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu –
Područni studij Teologija u Rijeci
Omladinska 14, 51 000 Rijeka
maovice242@gmail.com

Sažetak

U uvodu članka se ističe da trajni mir u svijetu nije moguće graditi na promjenjivom ljudskom temelju već jedino na nepromjenjivom temelju Isusa Krista. Biblijski poticaj za mir pronalazimo u pavlovskom konceptu Kristove pomiriteljske službe/žrtve kao čina novog stvaranja. Naglasak članka je na Poslanici Efežanima i odlomku Ef 2,14-16, koji je izrazito aktualan jer osim o vertikalnom pomirenju ljudi s Bogom, govori i o horizontalnom pomirenju dviju neprijateljskih skupina Židova i pogana od kojih nastaje novi stvor – Crkve, kao dio novog pomirenog čovječanstva u kojem prestaju vrijediti stare etničke i rasne podjele koje sve do današnjih dana dovode do sukoba i ratova. U prvom dijelu članka naglašavamo posebnost i podrijetlo grčkih pojmova *καινή κτίσις*, *ново створenje*, koji se koristi u autentičnim Pavlovim poslanicama, i *καινός άνθρωπος*, *novi čovjek* ili *ново човjечанство*, koji pronalazimo u Poslanici Efežanima i u deuteropavlovskim poslanicama. Moguće je govoriti o trima različitim primjenama motiva novog stvorenja koje nisu međusobno isključive: na pojedinca (obraćenici), na zajednicu vjernika te na svijet u cjelini. Osim toga, navode se dvije bitne karakteristike novog stvorenja: pomirenje i odbacivanje svjetskih (ljudskih) standarda u svrhu vjerodostojnog življenja novog života u Kristu. U drugom dijelu rada daju se određene naznake o konceptu mira i izmirenja u pavlovskim spisima, s naglaskom na dvama grčkim pojmovima za pomirenje: (*ἀπο*)*καταλλάσσω*, *izmirenje*, i *ποιέω ειρήνην*, *uspostavljanje mira*. Zatim se govori o povezanosti motiva novog stvorenja i pomirenja. Posebno se ističe odlomak Ef 2,14-16 jer je, za razliku od ostalih pavlovskih tekstova u kojima je Bog subjekt i cilj pomirenja, riječ o jedinom odlomku u Novom zavjetu u kojem Krist nije samo posrednik nego izravan subjekt pomirenja i novog stvaranja. U završnom trećem dijelu donosimo dodatne napomene o motivu novog stvorenja (stvaranja) po-

put razvoja pavlovske teologije pomirenja i popratnog rječnika, od pojedinačne i zajedničarske primjene u autentičnim poslanicama do šire primjene na sve stvorenje u deuteropavlovskim poslanicama. Zaključno, govor o pomirenju kao činu novog stvaranja podsjeća nas da je u Crkvi, koja jest novi Kristov stvor, već ostvarena prva faza sveopćeg Božjeg plana spasenja za cijelo čovječanstvo i sve stvorenje. U svjetlu raznih ratova koji se sada vode u svijetu, to znači da su kršćani, članovi Crkve, prvi pozvani posvjedočiti da je Bog jedini izvor mira koji se može ostvariti samo u Kristu.

Ključne riječi: Poslanica Efežanima, Krist, mir, služba pomirenja, Bog, novo stvaranje.

Uvod

U današnjem vremenu nemoguće je očekivati mir i potpuno mirnodopsko razdoblje, što je vidljivo na primjeru brojnih dugotrajnih ratova u svijetu koji uzrokuju patnju i smrt s posljedicama za cijelo čovječanstvo. Gledajući iz čisto ljudske perspektive, može nam se učiniti da mi kao obični pojedinci bez utjecaja na geopolitičke prilike u svijetu ne možemo ništa učiniti kako bismo spriječili sukobe i stradanja. Uistinu, pokušaj građenja mira utemeljenog na ljudskim savezima osuđen je na propast jer je previše podložan utjecaju velikih vojno-ekonomskih sila kojima nije mir niti dobrobit čovječanstva kao takvog na prvom mjestu, već njihovi pojedinačni probitci za koje su spremni žrtvovati druge zemlje i dio svog stanovništva kako bi ih ostvarili.¹

Žrtvovanje drugih radi ostvarenja vlastite koristi neprihvatljivo je za svakog čovjeka, pogotovo za istinskog vjernika kršćanina koji je po uzoru na našeg Spasitelja Isusa Krista, koji je položio svoj život za sve ljude pa i za svoje neprijatelje, pozvan žrtvovati sebe za dobro drugih. Kršćani su pozvani jasno i glasno posvjedočiti svijetu da je trajni mir moguće temeljiti i postići samo u Kristu Bogu, makar je zbog naše ljudske slabosti ostvarenje potpunog mira moguće samo na nebesima.

Želja za isticanjem da je mir, baš kao i samu Crkvu, moguće graditi samo na jedinstvenom i vječnom božanskom temelju Isusa Krista (usp. 1 Kor 3,10-11), poslužila je kao poticaj za pisanje članka o Kristovoj pomiriteljskoj službi/žrtvi kao činu novog stvaranja. Naime, ako vjerujemo da je Krist prisutan u svakom trenutku našeg postojanja, od stvaranja svijeta do otkupljenja, onda je

¹ Možda bismo kao iznimku mogli uzeti vladavinu rimskog cara Augusta (30./27. pr. Kr. – 14. po Kr.), koji je nazivan vladarem mira zbog razdoblja od preko četrdeset godina dugog mira i političke stabilnosti, nazvanog *Pax Romana*, ali ipak je i u tom razdoblju bilo vojnih pohoda na pobunjene (pokorene) narode u Galiji, Španjolskoj i Siriji. Usp. Anto POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno okruženje*, Zagreb, 2007., 146.

logično vjerovati da je on zadužen i za održavanje postojećeg svijeta te da se prije svega njemu trebamo obratiti za postizanje mira u svijetu jer »u njemu je sve stvoreno [...] sve je po njemu i za njega stvoreno: on je prije svega i sve stoji u njemu« (Kol 1,16-17).

U svjetlu izrečenog, čini nam se da je za postizanja mira u svijetu ili barem za rasvjetljavanje mogućnosti postizanja mira, važno dati određene biblijske novozavjetne poticaje. Uz uobičajene i raširene poticaje koje crpimo iz četiriju evanđelja, smatramo važnim dotaknuti se izrazito upečatljivog pavlovskog koncepta sveopćeg pomirenja čovječanstva u Kristu u kojem je navještaj evanđelja i spasonosni pojavak Isusa Krista promatran upravo iz perspektive mira i pomirenja. Pavao u svojim velikim poslanicama (Rimljanima, Prva i Druga Korinćanima te Galaćanima) započinje, a njegovi učenici u Poslanici Kološanima, i osobito u Poslanici Efežanima, nastavljaju razvijati misao o Kristovoj pomiriteljskoj službi koja doseže svoj vrhunac žrtvom i smrću na križu, koja je u Ef 2,14-16 prikazana kao čin novog stvaranja.

Iako je povezanost terminologije novog stvorenja (stvaranja) i pomirenja moguće pronaći u drugim pavlovskim poslanicama, odlučili smo se u naslovu naglasiti Poslanicu Efežanima jer smatramo da ona najbolje svjedoči i konkretizira činjenicu da je Bog pomirenjem zaraćenih strana, međusobno i sa samim sobom u Kristu, započeo već ovdje na zemlji stvarati novo otkupljeno i pomireno čovječanstvo koje je postalo vidljivo i opipljivo u Crkvi, koja je sama promatrana kao jedan potpuno nov stvor. Poslanica Efežanima zorno nam svjedoči kako je izmirenje neprijateljskih strana moguće, ali samo u Kristu (usp. Ef 2,11-22). Zapravo, korijen podjele među ljudima proizlazi upravo iz temeljne podjele između Boga i čovjeka koja nastaje kao posljedica grijeha (usp. Post 3), a iz koje onda proistječu sve druge podjele i neprijateljstva.

Ovaj rad nastoji u osnovnim crtama prikazati pavlovski doprinos i svjedočanstvo o pomirenju na koje nas Bog poziva, a koje može dovesti do toga da i mi napokon zaživimo kao nova stvorenja u Kristu, što smo po svome krštenju već postali. Prvotno je pomirenje s Bogom u Kristu, koji će nam onda udijeliti mir s drugima i sa samim sobom, poput mira koji nam daruje u sakramentu pomirenja. Uvjereni smo kako detaljnije proučavanje pavlovskog koncepta pomirenja u svjetlu novog stvaranja pridonosi dubljem razumijevanju otajstva Kristove pomiriteljske službe/žrtve, kojom je čovječanstvo otkupljeno i spašeno te po kojoj je sve stvorenje ponovno približeno onoj izvornoj dobroti na koju je stvoreno (usp. Post 1–2). Međutim, važno je naglasiti da, u kontekstu pavlovskih poslanica smisao pojma *novo stvorenje* nije u povratku na staro već upravo u dotad nečuvenoj novosti. Naime, Židovi i pogani koji vjeruju u

Krista nisu samo pomireni s Bogom i zatim vraćeni u prijašnje stanje i okvire nego je Bog od njih stvorio jedno novo biće, jedan novi stvor – Crkvu. U Poslanici Efežanima ta novost stvaranja ili točnije *novog stvorenja* posebno dolazi do izražaja jer je jedino u njoj, uzevši u obzir cijeli Novi zavjet, Krist prikazan kao aktivan subjekt stvaranja i to pomoću pomirenja, kako čitamo u Ef 2,15: »da u sebi, uspostavljajući mir, od dvojice sazda jednoga novog čovjeka [novo čovječanstvo]«. Stoga, u ovoj poslanici možemo govoriti o jakoj kristološkoj dimenziji stvaranja koja svjedoči o novostečenoj ulozi Krista kao Stvoritelja u postapostolskoj Crkvi, tj. o dubljem shvaćanju same Crkve o važnoj Kristovoj ulozi u stvaranju svijeta i otkupljenja te nastanku novog stvorenja. Neki autori smatraju da se upravo u tom kristološkom vidu očituje najveća novost teologije stvaranja u Novom zavjetu.²

1. Pojam novog stvaranja (stvorenja) u pavlovskim spisima

Izravni grčki pojam za *ново створење*, *καινή κτίσις*, pronalazimo samo u Pavlovim poslanicama, u odlomcima 2 Kor 5,17 i Gal 6,15. Imenicu *κτίσις*, *stvorenje*, pronalazimo devetnaest puta u Novom zavjetu, od toga jedanaest puta u pavlovskim spisima i to uvijek u odnosu na Boga Stvoritelja i njegova stvorenja.³ Što se tiče pridjeva *καινός*, *ново*, potrebno je naglasiti kako u »Septuaginti i u novozavjetnom grčkom postoje dva pridjeva za označavanje `novoga': *neos* i *kainos*. Prvi označava nešto vremenski novo, svježe, neisprobano, mlado. Latinski se to kaže *recens*. Drugi uključuje kvalitetnu novost, prelaz u stanje bolje od prijašnjeg. Latinski *novus*.«⁴ Iako se već u Septuaginti gubi razlika između tih dvaju pridjeva, smatramo kako je upravo pridjev *καινός* nosiva riječ za pavlovski koncept novog stvaranja, tj. novog stvorenja jer jasno naglašava kvalitativnu novost života u Kristu u odnosu na staro grešno razdoblje čovječanstva koje je prethodilo njegovu dolasku. Upravo je taj pridjev koji izražava

² O Kristovoj ulozi Stvoritelja vidi u: Ladislav NEMET, *Teologija stvaranja*, Zagreb, 2003., 49, gdje čitamo: »Najveća novost novozavjetne teologije stvaranja zacijelo je njezin kristološki pristup. Iz vjere u presveto Trojstvo (trinitarne vjere), što je apsolutna novost Novog zavjeta, novozavjetni su autori pojedinim božanskim osobama svjesno počeli pripisivati specifičnu ulogu u djelu stvaranja. Tako su se razvili neki osobiti pristupi teologiji stvaranja u odnosu na Isusa Krista.«

³ O imenici *κτίσις* vidi u: Gerd PETZKE, *κτίσις*, u: *Exegetical Dictionary of the New Testament*, II, Grand Rapids, 1991., 325-326.

⁴ Mato ZOVKIĆ, Zajednica novoga čovjeka u Kristu (Ef 2,14-18; 20-24 i paral), u: *Bogoslovska smotra*, 46 (1976.) 3, 209. Više detalja o novosti u Novom zavjetu vidi u: Richard A. HARRISVILLE, The Concept of Newness in the New Testament, u: *Journal of Biblical Literature*, 74 (1955.) 2, 69-79.

va novost poveznica za drugi grčki pojam, *καινός άνθρωπος*, *novi čovjek*, koji pronalazimo u Poslanici Efežanima kao kolektivni i korporativni pojam koji označava Crkvu i po njoj cijelo novo čovječanstvo. Taj doslovni pojam možemo pronaći u Ef 2,15, dok se za istu stvarnost »novog čovjeka« u Kol 3,9b-10 koristi pojam *νέος άνθρωπος*. Podrijetlo tog sklopa pojmova *novog čovjeka* i *novog stvaranja* moguće je pronaći već u židovstvu drugoga Hrama (6. st. pr. Kr – 1. st. po Kr.) u kojem se javlja potreba za novim stvaranjem, koje ima svoje posebne karakteristike i poseban cilj, o čemu ćemo u daljnjem tijeku članka govoriti.⁵

1.1. Podrijetlo pojma *novo stvaranje* (stvaranje)

U Starom zavjetu, osobito u mudrosnoj književnosti, često se je naglašavalo da je Bog stvorio dobri svijet meditacijom mudrosti (usp. Izr 8,22-31; Sir 24; Mudr 7,2–8,1). S vremenom je došlo do razočaranja u stvarno stanje svijeta koji nije uspijevao odraziti Božju dobrotu te su mnogi židovski tumači počeli razmišljati i pisati u smjeru iščekivanja novog neba i nove zemlje, tj. novog stvaranja u novom dobu kada će sve stvoreno biti vraćeno u stanje izvorne dobrote.⁶

U Novom zavjetu tu tematiku je preuzeo Apostol Pavao, koji zajedno sa svojim učenicima poistovjećuje mudrost s Kristom (usp. 1 Kor 1,17-25; Kol 1,15-20). Apostol naglašava da grijeh oštećuje izvornu dobrotu stvaranja te podvrgava čovječanstvo smrti, zlu i Sotoni (usp. Rim 5,12-14; 1 Kor 15,21-22), a sav stvoreni prirodni svijet propadanju (usp. Rim 8,19-22). Pavao i njegovi učenici dodatno naglašavaju da će posljednja vremena biti popraćena Drugim dolaskom Isusa Krista (usp. Rim 8,18; Ef 1,9-10; Kol 3,1-4). U odlomku 2 Kor 5,17, Pavao ide još i dalje te naglašava kako je buduća nebeska stvarnost u kršteniku već prisutna jer je on po svom krštenju i po svojoj ucijepljenosti u Krista zaživio jednom potpuno novom egzistencijom koja je predokus nebeske stvarnosti: »Dakle, je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle, nastala!«⁷ Tu je vidljivo da Pavao ne preuzima doslovno i u potpunosti ideju povratka na izvornu dobrotu, već naglašava apsolutnu novost Crkve i krštenika, ostajući time više na liniji Izaije, koji govori o novom nebu i novoj zemlji (usp. Iz 65,17-18).

⁵ O grčkom pojmu *καινός άνθρωπος* vidi u: John R. LEVISON, *Creation and New Creation*, u: *Dictionary of Paul and His Letters*, Leicester – Downers Grove, 1993., 189.

⁶ O podrijetlu novog stvaranja vidi u: *Isto*, 189; Mato ZOVKIĆ, *Zajednica novoga čovjeka u Kristu* (Ef 2,14-18; 20-24 i paral), 226-227. Autor razmatra moguće utjecaje na Pavlov koncept novog stvaranja i novog čovjeka poput kumranske sekte, rabinskih spisa, židovskih gnostičkih struja te grčkog stoičkog filozofskog pravca te zaključuje da je ipak presudan utjecaj proroka Starog zavjeta.

⁷ O ideji pojavka novoga doba, koju preuzima Pavao te je proširuje konceptom novog stvaranja, vidi u: John R. LEVISON, *Creation and New Creation*, 189.

1.2. Cilj ili primjena motiva novog stvaranja⁸

Pavlovski pojam *novi čovjek* izvorno se je primijenjivao na Krista, koji je smatran novim Adamom, nositeljem i predvodnikom novog čovječanstva (usp. *posljednji Adam* u 1 Kor 15,45ss) u kojem se počinje ostvarivati sveopći Božji plan spasenja za čovjeka.⁹ Izuzev Isusa Krista, u pavlovskim spisima pronalazimo tri različita načina primjene pojmova *καινή κτίσις*, *ново створење*, i *καινός άνθρωπος*, *novi čovjek* (*čovječanstvo*): za pojedinačne obraćenike, za zajednicu vjernika i za svijet u cjelini.¹⁰

1.2.1. Primjena terminologije *novog stvorenja* na pojedine obraćenike

Već su u židovstvu obraćenici smatrani novim stvorenjem pa tako u židovskom pseudografskom spisu *Josip i Asenat* obraćenici Asenat, kćeri poganskog svećenika iz Heliopolisa, udanoj za pobožnog Židova Josipa, biva rečeno: »Bit ćeš obnovljena i ponovno oblikovana« (15,4).¹¹ Pojedinačna primjena *novog stvorenja* u ranom kršćanstvu isto se odnosi na obraćenike koji su po krštenju zaživjeli novim vjerničkim i moralnim načinom života. Pavao i njegovi učenici promatrali su obraćenog kršćanina kao novo stvorenje upravo zbog činjenice da je novoobraćeni krštenik prekinuo s dotadašnjim grešnim načinom života i prigrlio novu stvarnost života u Kristu.

Svjedočanstvo o takvom shvaćanju obraćenja i novog života u Kristu osobito je zorno opisano u već navedenom odlomku 2 Kor 5,17 (»Dakle, je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle, nastala!«), u kojem je pojam *καινή κτίσις*, *novi stvor*, izjednačen s pojmom (i stanjem) *ἐν Χριστῷ*, (*biti*) *u Kristu*. Na taj način dan nam je ključ za razumijevanje pojma i stvarnosti *novog stvorenja* koja nastaje kao posljedica života u Kristu ili, još ispravnije rečeno, ona jest ži-

⁸ Izlaganje o cilju, primjeni i podjeli primjene novog stvorenja vidi u: *Isto*, 189-190.

⁹ Usp. Mato ZOVKIĆ, *Zajednica novoga čovjeka u Kristu* (Ef 2,14-18; 20-24 i paral), 227: »Novi je čovjek Pavlu i svaki kršteni vjernik koji je po sakramentima kršćanske incijacije urastao u Krista, Krista obukao, počeo živjeti u Kristu. Kako je krštenje ne samo inkorporacija u Krista uskrsloga nego i u Crkvu, novi je čovjek i cijela Crkva kao zajednica krštenih koji su postali jedno s Kristom i međusobno.«

¹⁰ Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Poganokršćani. Okosnica Poslanice Efežanima*, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 1, 34. Autor tumači da pojam *ново створење* smjera na Krista kao novog Adama koji ostvaruje u sebi Božji naum spasenja, zatim na pojedine krštenike koji zajedno tvore Tijelo Kristovo – Crkvu, koja kao korporativna osobnost čini jednog novog čovjeka, te, konačno, na cijeli svijet koji sudjeluje u novom stvorenju u Kristu.

¹¹ O tom pseudoepigrafskom spisu i drugim židovskim spisima koji se koriste terminologijom novog stvaranja vidi u: Moyer V. HUBBARD, *New Creation in Paul's Letters and Thought*, Cambridge, 2002., 11-78.

vot u Kristu. Pavlova »sintagma *biti u Kristu* pojavljuje se između ostaloga, i u Gal 3,28, u tekstu koji izražava sličnu spasenjsku stvarnost kao Gal 6,15 i 2 Kor 5,17: nakon krštenja čovječanstvo nije više razdijeljeno na Židove i Grke (usp. *peritome – akrobystia*), robove i slobodne, muško i žensko: sada su svi zajedno *Jedno u Kristu Isusu* (3,28b). Ta sintagma novim izričajem pojašnjava stvarnost koju Pavao zove *kaine ktisis*.¹² Biti novi stvor znači biti i živjeti u Kristu, biti u potpunosti sjedinjen s njime i, po njemu, s onima koji u njega vjeruju.

Istaknimo ujedno odlomak iz Poslanice Efežanima, 4,22-24, u kojem ne pronalazimo terminologiju novog stvorenja, ali zato pronalazimo motiv novog čovjeka.¹³ Taj odlomak govori o novoj stvarnosti i preobrazbi koju krštenik proživljava i koja se može usporediti sa novim stvaranjem. Autor poslanice u Ef 4,22-24 savjetuje svakom kršteniku što učiniti kako bi ostavio iza sebe staru grešnost i zaživio novim životom u Kristu: »da vam je odložiti prijašnje ponašanje, *starog čovjeka* (*τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον*) koga varave požude vode u propast, a obnavljati se duhom svoje pameti i obući *novog čovjeka* (*τὸν καινὸν ἄνθρωπον*), po Bogu stvorena u pravednosti i svetosti istine«. To znači da »čovjekova preobrazba i obnavljanje u smjeru novoga života konkretno se očituje u etičko-moralnom ponašanju istinske pravednosti i svetosti (r. 24). Kršćanska novost koja se u krštenju već dogodila, ostaje ipak dinamički proces, zadatak koji se u konkretnom življenju ostvaruje etičko-moralnim ponašanjem.«¹⁴ Kod slike svlačenja i oblačenja, zapravo je riječ o preobrazbi same biti čovjeka, a ne o nečem izvanjskom, pa se u tom smislu može uistinu govoriti o novom stvaranju.¹⁵

Odlomak Ef 4,22-24 dio je krsne kateheze u kojoj je krštenje prikazano kao svlačenje starog i oblačenje novog čovjeka s ciljem snažnijeg naglaska na potpunoj promjeni sustava vjerovanja i moralnog načina življenja. Iako taj tekst govori o novoj egzistenciji krštenika, nigdje se u tekstu ne spominje izravno pojam novog stvorenja, poput pojmova »*καὶνὴ κτίσις*« u 2 Kor 5,17 i Gal 6,15 ili »*κτίσις*« (*stvari, sazda*) u Ef 2,15, tako da strogo gledajući taj tekst ne ulazi u usko

¹² Izidor Zvonimir HERMAN, Novi stvor u kontekstu Poslanice Galaćanima 6,15, u: *Bogoslovska smotra*, 64 (1994.) 1-4, 48. Autor nadodaje: »budući da više ne postoje razdjelnice koje su jednom dijelile čovječanstvo, sada su svi krštenici 'zaodjenući' istim Kristom [Gal 3,27] i sudionici su iste jednakosti i jedinstvenosti (*heis*) [...] Svi, bez obzira na etničko – građanski položaj, koji je prije uvjetovao njihov odnos s Bogom, sada imaju podjednaku mogućnost da mu se približe. I to upravo zbog njihove jedinstvene egzistencije `u Kristu Isusu', *Isto*, 53.

¹³ Usp. Mato ZOVKIĆ, Zajednica novoga čovjeka u Kristu (Ef 2,14-18; 20-24 i paral), 222-223, gdje autor u komentaru tog teksta naglašava da se novi čovjek i novi život vezuju uz Duha.

¹⁴ Marinko VIDOVIĆ, Poganokršćani. Okosnica Poslanice Efežanima, 33.

¹⁵ Usp. *Isto*, 37.

područje našeg zanimanja. Međutim, ukoliko je kod svakog novog krštenika i obraćenika na djelu potpun obrat sustava vjerovanja i življenja, možemo reći da krštenje doista predstavlja jednu vrstu novog rađanja i novog stvaranja. U prilog tome ističemo Isusove riječi Nikodemu u Iv 3,5, gdje nalazimo očitu aluziju na čin krštenja kao novog rađanja odozgor: »Zaista, zaista kažem ti: `ako se tko ne rodi iz vode i Duha, ne može vidjeti kraljevstva Božjega«. Drugim riječima, svaki novoobraćeni krštenik jedan je novi stvor u kojem se rađa i začinje jedno novo otkupljeno i pomireno čovječanstvo, koje doduše zaživljuje tek u Crkvi, ali cilj mu je obuhvatiti sve stvoreno (usp. Ef 1,10; Kol 1,20-22).

1.2.2. Primjena terminologije *novog stvorenja* na zajednicu vjernika

Imamo zatim kolektivnu primjenu u kojoj je zajednica vjernika shvaćena kao novo stvorenje i novo čovječanstvo. Takav način razmišljanja primjetan je već u Starom zavjetu, osobito u Knjizi proroka Izaije. Naime, u Iz 65,17-18 imamo usporedbu ponovnog stvaranja svijeta s ponovnim stvaranjem Jeruzalema i njegovih stanovnika: »Jer, evo, ja stvaram nova nebesa i novu zemlju [...] jer, evo, od Jeruzalema stvaram klicanje, od naroda njegova radost«. Nadalje, u sličnom odlomku Iz 66,23, prorok naglašava kako će se u novom stvaranju Izraelu pridružiti pogani koji će zajedno s njime slaviti Boga: »dolazit će svi ljudi da se poklone pred licem mojim – govori Gospodin«. Elemente novog stvaranja ili re-kreacije nove zajednice vjernika te priljev pogana pronalazimo i u pavlovskim odlomcima o novom stvorenju ili novom čovječanstvu u kojima je riječ o zajedničarskoj stvarnosti. U Poslanici Galaćanima, grčki pojam καινή κτίσις, *novo stvorenje*, primijenjen je na određenu zajednicu, na »Izrael Božji« (Gal 6,16). Tu se izraz *Izrael Božji* može primijeniti na Crkvu u Galaciji, ali i na sve one koji su povjerovali Božjim obećanjima ostvarenim u Kristu. U Poslanici Galaćanima Pavao se obraća zajednici koju je osnovao i kojoj je naviještao jedincatost spasenja u Kristu, a koja se sada našla pod utjecajem novopridošlih judeokršćanskih propovjednika koji prisiljavaju Galaćane na obrezanje i obdržavanje Zakona, nakon što su kršćani iz poganstva već zaživjeli novim kršćanskim načinom života (usp. Gal 1-3). Ti isti propovjednici hvale se obrezanjem kao fizičkim znakom pripadnosti židovskom narodu te umanjuju Pavlovu ulogu, dovodeći u pitanje njegove sposobnosti i apostolski autoritet, a time i samo evanđelje koje je Pavao navijestio Galaćanima. Pavao na to odgovara da se propovjednik smije hvaliti samo križem Kristovim, koji je jedini, i to duhovni biljeg koji je kršćanin pozvan nositi. Za kršćanina, koji živi novim životom u Kristu, stari izvanjski fizički zakoni i propisi, koji su stvarali

podjele, više nisu presudni jer je novom stvorenju dovoljan samo Krist i njegov nutarnji zakon. Zato Pavao piše: »A ja, Bože sačuvaj da bih se ičim drugim ponosio osim križem Gospodina našega Isusa Krista po kojem je meni svijet raspet i ja svijetu. Uistinu, niti je što obrezanje niti neobrezanje, nego – *novo stvorenje* (καινή κτίσις). A na sve koji se ovoga pravila budu držali, i na svega Izraela Božjega – mir i milosrđe« (Gal 6,14-16).

Govor o novom stvorenju u Gal 6,15 je »uklopljen u tipično pavlovski kontekst opravdanja po vjeri, a ne djelima Zakona.«¹⁶ Međutim, sloboda od Zakona i izvanjskih ljudskih propisa i prisila jest upravo ono što karakterizira *novo stvorenje*.¹⁷ U tom smislu pojam »*kaine ktisis*« pretpostavlja svršetak spasenjske uloge Zakona, ili konkretnije, obrezanja kao uvjeta za pogane da bi mogli imati udjela u soteriološkim dobrima Kristove – Mesijine smrti na križu. Krštenik napušta sferu nespasenosti (*kosmos*) i u suživotu s Kristom (usp. 2,20) zaživljava na novoj razini postojanja, označenoj sintagmom *kaine ktisis*.¹⁸ U kontekstu Gal 6,16, možemo ustvrditi da *novo stvorenje* nadilazi stari etnički Izrael i označava novi Izrael Božji – Crkvu, u kojoj su svi ljudi u Kristu jedno i međusobno jednaki bez obzira na podrijetlo.

U odlomku koji nas najviše zanima, u Ef 2,14-16, novo čovječanstvo sastavljeno je od dviju suprotstavljenih skupina koje je Krist pomirio i ujedinio u svome tijelu, u sebi: »Doista, on je mir naš, on koji od dvoga učini jedno: pregradu razdvojnici, neprijateljstvo razori u svome tijelu. Zakon zàpovijedi s propisima obeskrijepi da u sebi, uspostavljajući mir, od dvojice sazda jednoga novog čovjeka te obojicu u jednome Tijelu izmiri s Bogom po križu, ubivši u sebi neprijateljstvo«.

U tom odlomku pronalazimo zanimljiv primjer kolektivne primjene pojedinačnog pojma καινός άνθρωπος, *novi čovjek*, koji se umjesto na pojedinačno stvorenje primjenjuje na zajednicu vjernika kao jednu korporativnu osobnost. Dok izraz ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, *u svome tijelu*, u r. 14, upućuje na samog raspetog Isusa i njegovo fizičko tijelo – σάρξ, izraz ἐν ἐνὶ σώματι, *u jednom tijelu*, u r. 16, možemo primijeniti u korporativnom smislu na Crkvu kao mistično Tijelo Kristovo – σώμα (usp. Kol 1,18). Usporedno s time, moguća je i višestruka primjena pojma καινός άνθρωπος, *novi čovjek*, na Krista raspetoga i uskrsloga te,

¹⁶ Zvonimir Izidor HERMAN, Novi stvor u kontekstu Poslanice Galaćanima 6,15, 47. O novom stvorenju u Gal 6,15 vidi još i u: Moyer V. HUBBARD, *New Creation in Paul's Letters and Thought*, 188-232.

¹⁷ Usp. Marinko VIDOVIĆ, »Za slobodu nas Krist oslobodi« (Gal 5,1) – Poimanje slobode u Poslanici Galaćanima (II.: Sloboda kao sloboda od Zakona), u: *Nova prisutnost*, 18 (2020.) 2, 397-407.

¹⁸ Zvonimir Izidor HERMAN, Novi stvor u kontekstu Poslanice Galaćanima 6,15, 47.

kako je već istaknuto, na Crkvu, ali, zatim, i na sve ljude za koje je Krist umro i uskrsnuo.¹⁹

U rasvjetljavanju smisla Ef 2,14-16 pomaže nam Poslanica Galaćanima, u svjetlu koje možemo još jasnije shvatiti da τὰ ἀμώτερα,²⁰ *dvoje, dvoga* (imenični pridjev srednjeg roda u množini u r. 14), i τοὺς δύο, *dvojica* (imenica muškog roda u množini u r. 15), od kojih nastaje καινός ἄνθρωπος, *novi čovjek*, nisu pojedinci već dvije nekoć neprijateljske skupine obrezanih i neobrezanih (usp. Gal 6,15), tj. Židova i pogana. Stoga se grčki pojam καινός ἄνθρωπος u Ef 2,15 ne treba shvatiti u smislu jednog pojedinog čovjeka, već u smislu novog korporativnog entiteta i nove zajednice vjernika, Crkve, o kojoj govori cijela Poslanica Efežanima i koja predstavlja jedno novo čovječanstvo, pomireno s Bogom u križu Kristovu. Zapravo, Ef 2,15 naglašava da je Krist u sebi, u svome tijelu, pomirio nepomirljivo i stvorio jedno novo zajedničarsko biće.²¹ Osim toga, postoji određena sličnost odlomka Kol 3,9b-10(11), koji govori o svlačenju starog i oblačenju novog čovjeka, i šireg odlomka Ef 2,11-22, jer se u obama slučajevima naglašava da je novo čovječanstvo sastavljeno od Židova i pogana, koji su nekad bili udaljeni od Boga (usp. Ef 2,13).²² Međutim, u odlomku Ef 2,14-16 nije riječ samo o ujedinjenju ili približavanju udaljenih skupina nego i o novom stvaranju i nastanku novog čovjeka koji predstavlja Crkvu i cijelo čovječanstvo.²³ To je potvrđeno činjenicom da u drugim pavlovskim tekstovima Židovi i pogani (Grci) predstavljaju dvije skupine koje čine cijelo čovječanstvo (usp. Rom 1,16; 1 Kor 1,24; Gal 2,15 itd.).²⁴

¹⁹ Usp. Mato ZOVKIĆ, *Zajednica novoga čovjeka u Kristu (Ef 2,14-18; 20-24 i paral)*, 219-220. Autor nadodaje: »Tema o novom čovjeku vodi nas k značenju Kristove otkupiteljske smrti i uskrsnuća, krsnom uraštanju u Krista i ustajanju na novi život s njime te misijskom obilježju Crkve, koja je, kao zajednica novoga čovjeka u Kristu, poslana da upriputnjuje u svijetu novoga čovjeka«, *Isto*, 209.

²⁰ Izraz τὰ ἀμώτερα, *dvoga* (od ὁ ἀμώτερος, *obojica, jedan i drugi*), općenite je i neosobne primjene, dok je izraz τοὺς δύο, *dvojica*, primjenjen na osobe: »svaki od ove dvojice«. Ta osobna dimenzija u Ef 2,15 potvrđena je akuzativom množine muškog roda, τοὺς ἀμώτερος, *obojica*, u Ef 2,16, te nominativom muškog roda u množini, οἱ ἀμώτεροι: *jedni i drugi* u Ef 2,18. Usp. Horst BALZ, ἀμώτεροι, u: *Exegetical Dictionary of the New Testament*, I, 73; Carlo RUSCONI, *Vocabulario del greco del Nuovo Testamento*, Bologna, 1997., 19.

²¹ Vidi u: Andrew T. LINCOLN, *Ephesians*, Dallas, 1990., 143-144.

²² Vidi u: Markus BARTH, *Ephesians. Introduction, Translation and Commentary on Chapters 1-3*, New York, 1974., 279-314; Romano PENNA, *Lettera agli Efesini. Introduzione, versione, commento*, Bologna, 1988., 139-147, koji naglašava da je Krist razorio zid koji predstavlja Zakon i koji nije dopuštao poganima da sudjeluju u svetosti i izabranju Izraela i da se približe Bogu.

²³ Vidi u: Markus BARTH, *Ephesians. Introduction, Translation and Commentary on Chapters 1-3*, 308: »The pacification carried out by Jesus Christ is an act of creation. This distinguishes it from sheer transformation or improvement, or from the unification of diverse elements by revealing or adding a common feature«.

²⁴ Vidi u: Heinrich SCHLIER, *Der Brief an die Epheser: ein Kommentar*, Düsseldorf, 1963., 134.

Promatrajući unutarnji kontekst cjelokupne Poslanice Efežanima i vanjski kontekst Poslanice Galaćanima i Poslanice Kološanima, u kojima susrećemo tekstove s istom ili sličnom tematikom, dolazimo do zaključka da odlomak Ef 2,14-16 govori o korporativnom biću Crkve u kojoj su Židovi i pogani, dvije suprotstavljene strane svijeta, ujedinjeni u miru u jedno novo stvorenje. Dakle, ovdje se radi o objektivnom i vidljivom miru i pomirenju, čiji su učinci konkretni i opipljivi, bilo na povijesno-spasenjskoj bilo na društvenoj razini, jer Bog od prijašnjih neprijateljskih grupa stvara jedan potpuno nov entitet koji nadilazi prijašnje kategorije različitih rasnih identiteta.²⁵ Stoga s pravom možemo reći da taj novi entitet Crkve predstavlja začetak jednog novog čovječanstva u kojem se napokon počinje ostvarivati i vraćati prvotno jedinstvo s Bogom, iz kojeg onda proizlazi međusobno zajedništvo i jedinstvo svih ljudi. Ukratko, ovdje je riječ o spasenju. »Spasenje je novo stvaranje koje omogućuje novi život, život u Kristu.«²⁶

1.2.3. Primjena terminologije *novog stvorenja* na cijeli svijet

U konačnici pojam novog stvorenja se može primijeniti i na cijeli kosmos,²⁷ tj. na cijeli svijet i na sve stvorenje. Primjer kozmološke primjene pronalazimo već u židovskoj apokaliptici u kojoj se razvila ideja o iščekivanju novih nebesa i nove zemlje po uzoru na Iz 56–66. Različiti oblici kozmološke primjene novog stvorenja uključuju obnovu Izraela (usp. Jub 4,26; 1 Enoh 45,4-6), preobrazbu pravednih pri konačnom uskrsnuću (usp. 2 Apok. Bar. 51,1-16), oslobođenje naravnog svijeta (usp. 1 Enoh 51,4-5), te povratak stvorenja u izvorno stanje dobrote (usp. 2 Apok. Bar. 73-74). Ipak, postojalo je zajedničko uvjerenje kako će novo doba biti značajno drugačije i kvalitetno bolje od postojećeg zlog doba.

Apokaliptički utjecaj vidljiv je u Drugoj poslanici Korinćanima, osobito u odlomku 2 Kor 5,17ss,²⁸ u kojem Pavao najavljuje radikalnan prekid između starih stvari (τὰ ἀρχαῖα) i novih (καινά) stvari, što upućuju na puno više od pojedinačne preobrazbe. Naime, ovdje pojam καινή κτίσις, *ново stvorenje*, treba

²⁵ Vidi u: Romano PENNA, *Lettera agli Efesini. Introduzione, versione, commento*, 141.

²⁶ Mato ZOVKIĆ, *Zajednica novoga čovjeka u Kristu (Ef 2,14-18; 20-24 i paralel)*, 219.

²⁷ Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Poganokršćani: okosnica Poslanice Efežanima*, 27. Autor navodi prostornu i sociološku (-religijsku) dimenziju pomirenja, čiji je prvi rezultat nastanak Crkve. Kasnije zaključuje: »Naime, u Kristu dvije razdvojene i nepropusne prostorno-kozmičke sfere postaju povezane, štoviše postaju jedno«, *Isto*, 29-30.

²⁸ Usp. Mato ZOVKIĆ, *Zajednica novoga čovjeka u Kristu (Ef 2,14-18; 20-24 i paralel)*, 223-225, gdje se pod pojmom *ново stvorenje* ističe novost odnosa s Bogom i čovjekom, te sa svim stvorenjima.

shvatiti u kontekstu preobrazbe cijelog postojećeg svijeta, tj. svega stvorenog. Pavao to jasno izriče u 2 Kor 5,19: »Jer Bog je u Kristu svijet sa sobom pomirio/ κόσμον καταλλάσσωσιν ἑαυτῶ«. Taj odlomak nadovezuje se na početnu fazu novog stvaranja koja počinje s pomirenjem svijeta s Bogom, dok u Poslanici Rimljanima, u 8,21, nalazimo uznapredovalu viziju završne faze novog stvaranja u kojem će sve stvoreno biti preobraženo: »Jer i *stvorenje* (ἡ κτίσις) će se osloboditi robovanja pokvarljivosti da sudjeluje u slobodi i slavi djece Božje«. Taj odlomak, kao i odlomak iz Poslanice Efežanima 1,10, pružaju dobru usporedbu i dodatnu potvrdu da je konačan cilj preobrazbe i novog stvaranja cijeli svijet, sve stvorenje, a ne samo čovječanstvo. Naime, u Ef 1,10 čitamo: »da se provede punina vremena: uglaviti u Kristu *sve* (τὰ πάντα) – na nebesima i na zemlji«. Upravo grčki izraz τὰ πάντα, *sve*, te izraz τὰ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ τῆς γῆς, *nebesa i zemlja*, u Ef 1,10, objašnjavaju riječi τὰ ἀρχαῖα, *staro*, i καινά, *ново* u 2 Kor 5,17. To su skupni izrazi za prestanak starog poretka svijeta te začetak novog stvorenja, koje se očituje u Crkvi i kojem je cilj potpuna preobrazbu svega stvorenoga te nastanak nove zemlje i novih nebesa o kojima piše Otk 21,1: »I vidjeh novo nebo i novu zemlju jer – prvo nebo i prva zemlja uminu; ni mora više nema«.

Unatoč višestrukoj primjeni terminologije novog stvorenja, zaključujemo da se nije potrebno ograničiti samo na jednu od interpretacija u pojedinačnom, zajedničarskom i kozmičkom smislu, već je moguće obuhvatiti sve tri dimenzije. Pojedinačni obraćenik pripada i jest dio zajednice vjernika te kao takav ujedno postaje dionikom sveopćeg procesa obnove i novog stvaranja cijelog svijeta, koji je Bog inaugurirao Kristovim uskrsnućem i koji će biti dovršen pri Drugom Kristovu dolasku.²⁹

1.3. Karakteristike novog stvorenja³⁰

Promatrajući kontekst pavlovske uporabe pojmova καινὴ κτίσις, *ново stvorenje*, i καινός ἄνθρωπος, *novi čovjek*, otkrivamo dvije bitne karakteristike zajednice vjernika, Crkve, na koju su ti pojmovi primijenjeni. To su pomirenje i odbacivanje svjetskih, tj. ljudskih standarda kojima zajednica nagoviješta konačnu i sveopću obnovu izvorne dobrote čovjeka i svega stvorenja (usp. Rim 8,21).

Prva karakteristika zajednice vjernika jest pomirenje, koje ujedno predstavlja ključan koncept za razumijevanje pavlovskog pojma *ново stvorenje* (*novi čovjek*). O tome izravno svjedoče odlomci Ef 2,14-16 i Kol 1,20-22 u kojima sazna-

²⁹ Usp. John R. LEVISON, *Creation and New Creation*, 190.

³⁰ Usp. *Isto*.

jemo da novo stvorenje i novo čovječanstvo može nastati samo kad se nekad razjedinjeni narodi pomire/izmire u Kristu. Sličnu misao pomirenja suprotstavljenih naroda ili skupina naroda u Kristu iz kojeg proizlazi novo stvorenje pronalazimo u Gal 6,15: »Uistinu, niti je što obrezanje niti neobrezanje, nego – *ново створenje* (καινή κτίσις)«, te neizravno u Kol 3,11, gdje pronalazimo proširenu verziju podijeljenih skupina: »Tu više nema Grk – Židov, obrezanje – neobrezanje, barbar – skit, rob – slobodnjak, nego sve i u svima – Krist«. U odlomku 2 Kor 5,17-20 apostolska djelatnost i navještanje evanđelja skoro se poistovjećuju sa τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, *službom pomirenja* (r. 18), koju je Bog povjerio Pavlu i drugim apostolima, predajući im τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς, *riječ pomirenja* (r. 19), kako bi pozvali druge da se pomire (καταλλάγητε) s Bogom (r. 20).

Druga važna karakteristika zajednice vjernika jest odbacivanje svjetskih standarda koji onemogućuju vjernicima istinsko življenje svoga kršćanskog poziva. Uistinu, pomirenje se može ostvariti samo kada vjernici prestanu živjeti i suditi sebe i druge prema svjetskim i ljudskim standardima. Kako bi novo stvaranje uistinu zaživjelo, svaki krštenik, koji je jedan novi stvor u Kristu, pozvan je zamijeniti stare standarde osude i razjedinjenosti potpuno novim kršćanskim standardima jedinstva i mira, jer jedino na taj način može zaživjeti novim životom u Kristu. Pri novom stvaranju stara podjela svijeta na Židove i pogane, bazirana na izvanjskom kriteriju obrezanja, gubi na važnosti jer je Bog, pomirivši svijet sa sobom u Kristu, međusobno pomirio i ujedinio sve ljude koji u Krista vjeruju, stvorivši jedno potpuno novo biće, novo čovječanstvo, koje nadilazi prijašnje etničke, rasne i druge kategorije koje uzrokuju podjele (usp. Kol 3,11).

Za zajednicu vjernika, Crkvu, to znači da u njoj više nema mjesta za pojedinačno suparništvo koje se temelji na svjetovnoj trgovačkoj logici konkurencije i nadmetanja. Pavao se zato u Drugoj poslanici Korinćanima suprotstavlja lažnim standardima svojih protivnika u Korintu koji ga sude prema svjetovnim kriterijima poput retoričke vještine i fizičke snage (usp. 2 Kor 10,1-11). Zato Apostol u 2 Kor 5,16 naglašava da pri novom stvaranju nitko ne smije suditi niti biti suđen (niti sam Krist) prema ljudskom gledištu i, dodajmo, niti prema svojoj prošlosti i starom grešnom načinu življenja: »Stoga mi od sada nikoga ne poznajemo po tijelu; ako smo i poznavali po tijelu Krista, sada ga tako više ne poznajemo«. Objašnjenje nam je dano u r. 17: ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινή κτίσις: τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονεν καινά, »Dakle, je li tko u Kristu, *nov je stvor*. Staro uminu, *ново, gle, nastalo!*«³¹ Dakle, kao što smo već ustvrdili, glavni uvjet za živje-

³¹ Usp. Moyer V. HUBBARD, *New Creation in Paul's Letters and Thought*, 133-187.

ti i biti *ново створење* jest živjeti i biti u Kristu. Novo stvorenje očituje se u jednoj potpuno novoj egzistenciji u kojoj smo sjedinjeni s Kristom i u Kristu (usp. Gal 3,27-28). Tu novu stvarnost Pavao naziva *ново створење* (2 Kor 5,17; Gal 6,15), dok autor Poslanice Efežanima govori o *novom čovjeku*, ali u oba slučaja riječ je o novom, u Kristu, ujedinjenom i s Bogom pomirenom čovječanstvu.³²

Važno je naglasiti da se novi kršćanski standardi življenja ne primjenjuju samo na prve kršćane i na crkveno vodstvo nego na svakog pojedinog vjernika koji sudjeluje u novom čovječanstvu koje se ostvaruje u Crkvi. Svaki kršćanin koji istinski želi živjeti novim životom u Kristu mora odbaciti ponašanje karakteristično za starog grešnog čovjeka, poput oholosti, laži, pohlepe, bludnosti i svega što je nedostojno vjernika (usp. Kol 3,5-9; Ef 4,25-31) te obući novog čovjeka kojeg karakteriziraju milosrđe i bratska ljubav po uzoru na Isusa Krista (usp. Ef 4,32). O tome čitamo u Kol 3,9b-10,³³ gdje Pavlov učenik ukratko opisuje što se događa pri krštenju: »Jer svukoste *staroga čovjeka* (τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον) s njegovim djelima i obukoste *novoga* (τὸν νέον), koji se obnavlja za spoznanje po slici svoga Stvoritelja«. U Kol 3,12-15³⁴ autor Poslanice pojašnjava nam da »obući novoga čovjeka« konkretno znači prednjačiti u ljubavi i praštanju, živjeti u miru i biti u svemu Bogu zahvalni.

U konačnici, »obući novo stvorenje« znači suobličavati se Isusu Kristu, kojeg je vjernik po svome krštenju obukao i kojeg je Crkva kao zajednica pozvana nositi jer upravo je on po svome uskrsnuću postao novi čovjek, »prvijenac/prvina« (ἀπαρχὴ u 1 Kor 15,20.23) i »Prvorodenac« (πρωτότοκος u Kol 1,15.18) novog stvorenja. Ono što je Bog u Isusu i na nebesima u potpunosti ostvario, Crkva je kao novo Božje biće pozvana živjeti na zemlji, ali opet s jasnom sviješću da će potpuna novost te konačna preobrazba čovječanstva i svega stvo-

³² Usp. Izidor Zvonimir HERMAN, Novi stvor u kontekstu Poslanice Galaćanima 6,15, 54-60. Autor govori o vjeri ljubavlju djelotvornoj te zaključuje: »krštenikov život 'u tijelu' (Gal 2,20) može već sada postati življenjem u 'u Duhu' (5,25). A to nije ništa drugo nego biti *novi stvor*«, *Isto*, 60.

³³ Vidi u: Marinko VIDOVIĆ, Poganokršćani. Okosnica Poslanice Efežanima, 38. Na temelju Kol 3,9b-10 (nedostaje pridjev καὶνός), u ovom članku čitamo o tri vida novog čovjества: »milosni – obnova koju Bog izvodi nad čovjekom u Kristu; eshatonski – nada u dovršenje obnove čovjeka i svijeta utemeljena na onome što je Bog izveo u Kristu: egzistencijalni – promjena konkretnog moralnog ponašanja«, *Isto*, 38.

³⁴ »Zaodjenite se dakle – kao izabranici Božji, sveti i ljubljani – u milosrdno srce, dobrotivost, poniznost, blagost, strpljivost te podnosite jedni druge praštajući ako tko ima protiv koga kakvu pritužbu! Kao što je Gospodin vama oprostio, tako i vi! A povrh svega – ljubav! To je sveza savršenstva. I mir Kristov neka upravlja srcima vašim – mir na koji ste pozvani u jednom tijelu! I zahvalni budite!«

renja biti dovršena tek u posljednjim vremenima kada će Bog učiniti sve novo: novo nebo i novu zemlju, novu Crkvu i novog čovjeka.³⁵

2. Koncept mira i pomirenja u pavlovskim spisima – neke naznake

U ovom dijelu članka progovorit ćemo o najvažnijoj karakteristici pavlovskog koncepta novog stvorenja (stvaranja), a to je pomirenje. Zatim ćemo upravo iz perspektive pomirenja promotriti već spomenute tekstove o novom stvorenju. Pavlovski koncept pomirenja ili izmirenja ističe da je temeljno neprijateljstvo između Boga i čovjeka te ono između različitih ljudskih skupina nadiđeno, a mirni odnosi uspostavljeni su Kristovom pomirateljskom službom/žrtvom na križu. To je osobito vidljivo na primjeru odlomka Ef 2,14-16, na koji stavljamo poseban naglasak, ali i na primjeru više puta spominjanog odlomka 2 Kor 5,17-19 i drugih tekstova.³⁶

U svom izlaganju Božjeg djela pomirenja u Kristu Pavao se oslanja na dvije skupine pojmova koje se često koriste zajedno kako bi se naglasilo pomirenje kao važna dimenzija i karakteristiku novog stvaranja. U prvoj skupini imamo imenicu *καταλλάγη*, *pomirenje, izmirenje*, i glagol *καταλλάσσω*, *pomiriti se*, dok u drugoj skupini pronalazimo pojmove vezane za imenicu *ἡ εἰρήνη*, *mir*. U prvoj skupini nalaze se pojmovi za pomirenje koji se u Novom zavjetu mogu pronaći samo u pavlovskim spisima: imenica *καταλλαγῆ* četiri puta (usp. Rim 5,11; 11,15; 2 Kor 5,18.19) i glagol *καταλλάσσω* šest puta, od toga pet puta za odnos Boga i čovjeka (usp. Rim 5,10bis³⁷; 2 Kor 5,18.19.20). Tomu možemo pridodati složeni glagol *ἀποκαταλλάσσω*, *izmiriti se*, koji pronalazimo jedino u kršćanskoj literaturi i to u pavlovskim spisima (usp. Ef 2,16; Kol 1,20.22). Terminologija pomirenja vezana je za grčku svjetovnu literaturu koja je bila pod utjecajem helenizma. Grčki pojmovi za pomirenje potječu iz svijeta trgovinske razmjene u kojoj se neprijateljstvo nastojalo zamijeniti mirnim diplomatskim odnosima

³⁵ Za vjeru Crkve u Krista kao prvinu novog stvorenja, vidi u: Ladislav NEMET, *Teologija stvaranja*, 49: »Poslije smrti i uskrsnuća, mlada je Crkva u svojim liturgijama slavila Isusa kao jedinog posrednika spasenja, kao prvorođenca novog stvorenja koji će na kraju povijesti sva stvorenja uvesti u raj i kraljevstvo svoga Oca. Isus je tako postao odlučujuć čimbenik eshatološke vjere mlade crkvene zajednice, koja je opet ostvarenje svih Božjih zamisli na kraju vremena shvaćala kao 'novo stvorenje'«.

³⁶ Za pavlovski koncept pomirenja, vidi u: Stanley E. PORTER, *Peace, Reconciliation*, u: *Dictionary of Paul and His Letters*, 695-699.

³⁷ Vidi u: Ivan DUGANDŽIĆ, *Poslanica Rimljanima. Uvodna pitanja, prijevod i komentar Poslanice Rimljanima*, Zagreb, 2018., 119-123. Odlomak Rim 5,8-11 opisuju Kristovu pomirbenu žrtvu i spasonosnu smrt kao čin ljubavi i opravdanja, ali bez interpretacije pomirenja u smislu novog stvaranja.

i to u svrhu nadvladavanja prepreka koje su onemogućavale uspješno trgovinsko poslovanje. Izvan grčkog okruženja, pojmove za pomirenje, *καταλλαγῆ* i *καταλλάσσω*, moguće je pronaći samo pet puta u Septuaginti (usp. Jer 31,39; 2 Mak 1,5; 5,20; 7,33; 8,29). Upravo je gornja terminologija pomirenja, makar ne toliko trgovinski kontekst, važna za razumijevanje pavlovskog koncepta izmirenja. Stoga nećemo obrađivati drugu skupinu pojmova koja se temelji na pojmu (ποιέω) εἰρήνη, (*uspostaviti*) *mir*, povezanom sa hebrejskom riječi מִרְוֶה, *mir*, koja se i u kršćanskoj literaturi koristi za označavanje potpunog mira i zdravlja iznutra i izvana, koje može darovati samo Bog.³⁸

2.1. Povezana tematika novog stvorenja i pomirenja u Ef 2,14-16

Što se tiče šireg konteksta odlomka Ef 2,14-16, koji kombinira motive novog stvorenja i pomirenja, on se nalazi u prvom dijelu Poslanice Efežanima (1–3). Po uzoru na autentične Pavlove poslanice, taj dio poslanice može se nazvati »dogmatski ili kerigmatski dio« jer se u njemu izlažu određene istine vjere. Konkretno, u slučaju Poslanice Efežanima u prvim trima poglavljima izlaže se otajstvo spasenja te otajstvo Crkve.

Uzimajući u obzir bliži kontekst, odlomak Ef 2,14-16 nalazimo unutar cjeline Ef 2,11-22, u kojoj se govori o Kristovoj pomiriteljskoj službi koja ujedinjuje Židove i pogane u jedno novo biće, Crkvu. Ta cjelina može se podijeliti na tri kraća odlomka:³⁹

a) rr. 11-13: o prošlosti u kojoj su kršćani iz poganstva bili daleko od Boga i Krista; b) rr. 14-18, gdje se nalaze i naši rr. 14-16: Kristova žrtva i smrt na križu kojom je Bog sa sobom i međusobno pomirio Židove i pogane te stvorio novo biće Crkve; c) rr. 19-22: živa zajednica vjernika kao sveti Božji hram i Božje prebivalište na zemlji.

Ef 2,11-22, zajedno s Ef 2,1-10, gdje se naglašava obilje Božje milosti naspram grijeha bilo kršćana iz poganstva bilo iz židovstva, predstavlja jednu zaokruženu i širu cjelinu koja ima ulogu podsjetiti novoobraćene kršćane na povlasticu pripadanja Crkvi i na veličinu spasenja. Zapravo, Ef 2,11-22 govori o

³⁸ Za terminologiju pomirenja, vidi u: Helmut MERKEL, *καταλλαγῆ*, u: *Exegetical Dictionary of the New Testament*, II, 261-263; Stanley E. PORTER, Peace, Reconciliation, 695-699.

³⁹ O bližem kontekstu Ef 2,14-16 i podjeli cjeline Ef 2,11-22 na tri manja odlomka ili podcjeline vidi u: Jean-Noël ALETTI, *Eclesiología de las cartas de san Pablo*, Estella (Navarra), 2010., 142-159. Iako su odlomci Ef 2,14-16(18) i 2,19-22 dio iste cjeline Ef 2,11-22, primjećujemo jednu bitnu razliku. Dok je u rr. 19-22 Bog označen kao subjekt, a Krist kao posrednik spasenja i pomirenja, u rr. 14-16 Krist je označen i kao subjekt i kao agent (činitelj) pomirenja koje istodobno predstavlja čin novog stvaranja.

tome kako se u Crkvi već ostvaruje i konkretizira Božji naum i otajstvo spase-nja. Zanimljivost te cjeline sastoji se u tome što u njoj pronalazimo kolektivnu, tj. korporativnu ekleziološku interpretaciju i primjenu pojma καινός άνθρωπος, *novi čovjek*, na zajednicu vjernika koja u cijelosti biva viđena kao jedinstven novi stvor. Naime, Crkva se promatra kao jedno novo biće koje se razlikuje od pojedinačnih grupa Židova i pogana te se u tom korporativnom kontekstu i smislu može govoriti o jednom novom stvorenju.⁴⁰ Pojam *novi čovjek (stvor)* može se primijeniti na svakog pojedinog člana Crkve koji i sam po krštenju postaje novi stvor, o čemu svjedoče i drugi pavlovski spisi (usp. 2 Kor 5,17-19; Gal 6,15; Kol 3,9-10).⁴¹

Iako nećemo ulaziti u dublju analizu grčkog izvornika Ef 2,14-16,⁴² u svrhu jasnoće i boljeg razumijevanja teksta izdvajamo ključne grčke pojmove za pomirenje i novo stvaranje. Odmah istaknimo da je Kristova uloga pomiritelja određena s tri participa u aoristu: ποιήσας, λύσας, καταργήσας, *učini, razori i obeskrijepi*, dok je za činjenje novog čovjeka iskorišten isti glagol, κτίζω, *stvoriti, sazdati*, kao i za Božje djelo stvaranja, tako da je Kristovo djelo pomirenja povezano i izjednačeno s prvim stvaranjem (usp. Kol 1,16).⁴³

Važnost motiva pomirenja kao jedne od nosivih karakteristika novog stvorenja uočljiva je već pri samom pogledu na tekst Ef 2,14-16. U prvom dijelu tog odlomka saznajemo da je Krist izvor mira, on je ή ειρήνη ήμῶν, *mir naš* (r. 14), te da je on sam od dvojice sazdao/stvorio jednog novog čovjeka (τοὺς δύο κτίση ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον) i to tako što je ποιῶν ειρήνην, *uspоставio mir* (r. 15). U drugom dijelu saznajemo da je osim te horizontalne dimenzije međusobnog pomirenja za novo stvaranje neophodno vertikalno pomirenje dviju neprijateljskih skupina s Bogom, koji je konačni cilj mira i izmirenja. Zajedničko objema dimenzijama pomirenja jest da je ono postignuto Kristovom krvlju na križu.⁴⁴ Tu se za pomirenje s Bogom koristi emfatični pojam ἀποκαταλλάξι,

⁴⁰ O Crkvi kao novom stvoru koji nadilazi stare etničko-religijske podjele vidi u: Andrew T. LINCOLN, *The Church and Israel in Ephesians 2*, u: *Catholic Biblical Quarterly*, 49 (1987.) 4, 605-624.

⁴¹ O ekleziologiji poslanice vidi u: Jean-Noël ALETTI, *Eclesiología de las cartas de san Pablo*, 142-159.

⁴² Donosimo grčki tekst Ef 2,14-16: ¹⁴Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ή ειρήνη ήμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν και τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, ¹⁵τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασιν καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίση ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν ειρήνην ¹⁶καὶ ἀποκαταλλάξι τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ.

⁴³ Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Poganokršćani. Okosnica Poslanice Efežanima*, 35.

⁴⁴ O vertikalnoj i horizontalnoj razini pomirenja vidi u: Andrew T. LINCOLN, *Ephesians*, 152; Roy E. MARTIN, *Reconciliation and Unity in Ephesians*, u: *Review and Expository*, 93 (1996.) 2, 203-235.

aorist od glagola ἀποκαταλλάσσω, *izmiriti*, koji je tipičan za deuteropavlovske poslanice (usp. Ef 2,16; Kol 1,20-22). Ovaj pojam predstavlja složeni glagolski oblik sastavljen od prefiksa ἀπο, *iz*, i osnovnog glagola καταλλάσσω, *pomiriti*, koji pronalazimo u autentičnim Pavlovim poslanicama (usp. Rim 5,8-11; 2 Kor 5,18-21). Zapravo, riječ je o istodobnoj dvostrukoj radnji pomirenja u kojoj se za prestanak neprijateljstva među čovječanstvom govori kao o uspostavljanju mira (ποιῶν εἰρήνην u r. 15), dok se za pomirenje s Bogom govori o izmirenju (ἀποκαταλλάξῃ u r. 16), kako bi se naglasila razlika između dviju vrsta pomirenja i, uvjereni smo, stavio naglasak na najvažnije pomirenje između Boga i čovjeka, iako su oba vida pomirenja nerazdvojivo vezana i neophodna za novo stvaranje. Uporabom aorista autor Poslanice Efežanima jasno želi dati do znanja da je proces izmirenje stvar prošlosti i da je ono već ostvareno. Stoga, u r. 16 čitamo da Krist ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ θεῷ, *izmiri obojicu u jednome tijelu s Bogom*. Potreba pomirenja s Bogom za obje skupine čovječanstva pojedinačno još je više naglašena u rr. 17-18 u kojima se govori da Krist »(I) dođe te navijesti mir vama daleko i mir onima blizu, jer po njemu jedni i drugi u jednome Duhu imamo pristup Ocu« (Ef 2,17-18).⁴⁵ Dakle, grijeh je sve ljude udaljio od Boga, koji ih je u Kristu sa sobom pomirio i darovao svima bez iznimke jednak pristup u svome Duhu (r. 18).

Iz konteksta Ef 2,11-22 saznajemo da su τοῖς μακρὰν, *oni(ma) daleko*, kojima se autor Poslanice izravno obraća, pogani, jer ih se u rr. 11-12, redom naziva »neznabošci u tijelu, neobrezanici, izvan Krista, udaljeni od građanstva izraelskoga, tuđi Savezima obećanja, bez nade i neznabošci na svijetu«. Dočim se τοῖς ἐγγύς, *oni(ma) blizu*, kojima se autor Poslanice neizravno obraća, mogu sa sigurnošću poistovjetiti sa Židovima jer su u r. 11 označeni kao »obrezanici«. Međutim, udaljenost od Boga i Krista stvar je prošlosti pa tako u r. 11 čitamo »nekoć bijaste« i u r. 12 »u ono vrijeme bijaste« te konačno u r. 13 saznajemo da je sadašnjost bivših pogana obilježena bliskošću s Bogom: νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτε ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγύς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, »Sada pak, u Kristu Isusu, vi koji nekoć bijaste daleko, dođoste blizu – po Krvi Kristovoj« (usp. Kol 1,20-22). Autor poslanice se u terminologiji bliskosti i udaljenosti nadahnjuje na Knjizi proroka Izaije (49,1: »narodi daleki«), u kojoj se ona često odnosi na Izraelce udaljene i bliske Bogu (usp. Dn 9,7: »svega Izraela, blizu i daleko«), dok se u Ef 2,13.17 primjenjuje na pogane i Židove. Osobito je tekst Ef 2,17 blizak grčkom tekstu Iz 57,19a u Septuaginti: εἰρήνην ἐπ' εἰρήνην

⁴⁵ Usp. Helmut MERKEL, *καταλλαγὴ*, 261-263; Stanley E. PORTER, *Peace, Reconciliation*, 695-699. U Ef 2,17 nalazimo značajan grčki izraz εὐηγγελίσαστο εἰρήνην, *navještanje mira*, koji se gotovo može poistovjetiti s navještanjem evanđelja (εὐαγγελίον).

τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς οὖσιν, »Mir, mir onom tko je daleko i tko je blizu.«⁴⁶ Sam r. 13 objašnjava da je novostečena bliskost s Bogom i sadašnje stanje života u Kristu Isusu postignuto Kristovom krvlju. Po Kristovu križu učinjeno je »pravo novo stvaranje. Uspostavljen je mir i sazdan novi čovjek. Poništenjem svih razdora uspostavljeno je sveopće jedinstvo, a s njime univerzalni mir. Jedinstvo svih ljudi naziva poslanica slikovito 'jedan novi čovjek' (2,15). Svi su ljudi u Isusovu rassetom tijelu taj jedan novi čovjek (usp. Gal 3,28).«⁴⁷ Zapravo, nije riječ samo o slici ili metafori nego o stvarnoj i bitnoj preobrazbi čovjeka (kršćanina) u novo biće, u novo stvorenje koje živi u Kristu, s Kristom i po Kristu u miru s Bogom, drugima i sa samim sobom.

Nadalje, saznajemo da su neprijateljstvo između dviju skupina i stara podjela svijeta na Židove i pogane nadiđeni, i to ne tako što su se pogani pridružili Židovima i građanstvu Izraela, već je Kristovom krvlju te uspostavljanjem mira i izmirenjem s Bogom i međusobno stvoren novi čovjek, jedan novi stvor (usp. Ef 2,14-16). Riječ je o stvoru Crkve koja živi stanje otkupljenja i spasenja te se s pravom može nazvati ναός ἁγίος ἐν κυρίῳ, *hram svet u Gospodinu*, i κατοικητήριος τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι, *prebivalište Božje u Duhu* (Ef 2,21-22).⁴⁸ Iako sastavljena od dvaju postojećih i suprotstavljenih entiteta, Crkva čini jedan potpuno nov treći entitet u kojem se novost života u Kristu počinje ostvarivati i živjeti već od samog trenutka krštenja.⁴⁹ »Novost kršćanskog života koju su prihvatili i pogani događa se na dvije razine, prema dvije dimenzije 'novoga čovjeka': kristološko-komunitarnoj, ako je Krist na poseban način prisutan u Crkvi, koja je sastavljena od židovske i poganske komponente (usp. 2,15), te na soteriološko-individualnoj, ako svaki krštenik, bez obzira na porijeklo, po krštenju ulazi na put spasenja (usp. 4,24).«⁵⁰

Iako je postalo jasno da je τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασιν, *židovski Zakon zàpovijedi s propisima*, trebalo obeskrjepiti (Ef 2,15) kako bi se postiglo

⁴⁶ Objasnjenje terminologije bliskosti i udaljenosti vidi u: Heinrich SCHLIER, *Der Brief an die Epheser. Ein Kommentar*, 121-122.

⁴⁷ Alfred SCHNEIDER, Otajstvo Crkve u Poslanici Efežanima, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.) 1, 71. Nadalje, čitamo: »Gledamo li dublje, 'dvoje' su dva u korijenu rastavljena svijeta, Božji i ljudski. Uništenjem 'pregrade', neprijateljstva, grijeha koji ih je razdvajao, zavladao je među njima jedinstvo. Crkva je u svojoj milosnoj dubini to jedinstvo između Boga i ljudi [...] jednom riječi, da su svi ljudi jedno u Crkvi – Tijelu Kristovu. Svi su ljudi 'jedan novi čovjek' (2,15)«, *Isto*, 75.

⁴⁸ Viđenje Crkve kao svetog Božjeg hrama i Božjeg prebivališta vidi u: Udo BORSE, ναός, u: *Exegetical Dictionary of the New Testament*, II, 456-458.

⁴⁹ Usp. Marinko VIDOVIC, Poganokršćani. Okosnica Poslanice Efežanima, 24.

⁵⁰ *Isto*, 24. O razbijanju neprijateljstva i razdvajajućeg zida Jeruzalemskog hrama vidi u: Giuseppe BIGUZZI, Efesini. La misteriosa lettera del muro abbattuto, u: *Estudios Bíblicos*, 58 (2000.) 3, 347-363.

jedinstvo Židova i pogana, tj. jedinstvo ljudi, ipak je jasno da je najvažnija podjela — »pregrada razdvojnica« (τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ u Ef 2,14) i »neprijateljstvo« (τὴν ἐχθρὰν u Ef 2,14.16) koje je trebalo razoriti — ona između Boga i čovjeka, uzrokovana grijehom. U Poslanici Efežanima podjele su stvar prošlosti jer je Krist u svome Tijelu spasonosnom smrću na križu pomirio dvije neprijateljske strane svijeta i, stvorivši Crkvu, u njoj pomirio cijeli svijet i sve stvoreno.⁵¹ »U Kristu, dakle, Bog ostvaruje novo stvaranje, novi život, novog čovjeka, koji bi mogao biti shvaćen brojčano i kvalitativno. Kvalitativno, riječ je o jednom čovjeku koji je određen novim odnosima s Bogom, ljudima i kozmosom, odnosom koji je kvalitativno različit od onog starog Adamova (usp. 1 Kor 15 i Rim 5) i koji je obilježen bivstvovanjem [...] u Kristu: brojčano, riječ je o jednom novom narodu koji je 'u jednom tijelu' (r. 16) pomiren s Bogom, u odnosima s Bogom, ili s obzirom na Boga, čije je pomirenje usmjereno na Boga.«⁵²

Zaključimo kako pojam καινός ἄνθρωπος ne označava jednog pojedinačnog čovjeka ili određeni tip ljudi, već jedno novo pomireno čovječanstvo koje je vidljivo ostvareno u Crkvi. Autor Poslanice Efežanima ne spominje izričito Crkvu, iako je iz konteksta odlomka i cijele poslanice jasno da je riječ o zajednici vjernika u Krista. Ta nas činjenica potiče na razmišljanje i podsjeća da Božji plan spasenja nije ograničen na Crkvu kao povlaštenu i samodostatnu zajednicu vjernika, već on vrijedi za svakog čovjeka koji je pozvan pomiriti se s Bogom u Kristu koji je umro kako bi spasio svakoga od nas, sve ljude, tj. cijelo čovječanstvo i sve stvoreno. To je ono što Crkva mora svjedočiti i nastaviti poput Krista naviještati mir svemu stvorenju (usp. Ef 2,17).

2.2. *Drugi primjeri povezivanja motiva novog stvorenja (stvaranja) i pomirenja*

Kao što smo već u prvom dijelu članka mogli primijetiti, motive pomirenja i novog stvaranja pronalazimo u Drugoj poslanici Korinćanima, u odlomku 5,17-19. Podsjetimo se tog teksta, s naglaskom na bitne pojmove pomirenja i novog stvaranja: »Dakle, je li tko u Kristu, *nov je stvor* (καινή κτίσις). Staro uminu, *ново, gle, nastá* (γένεθεν καινά)! A sve je od Boga, koji nas sa sobom *pomiri* (καταλλάξαντος) po Kristu i povjeri nam *službu pomirenja* (τὴν διακονίαν

⁵¹ Usp. Hans CONZELMANN, *La lettera agli Efesini*, u: Herman W. BEYER – Paul ALTHAUS – Hans CONZELMANN – Gerhard FRIEDRICH – Albrecht OEPKE, *Le letter minori di Paolo*, Brescia, 1980., 135-138. Autor navodi mitsku ideju (iako u kontekstu njezina pročišćavanja) o prvom čovjeku kao spasitelju kozmosa, koji ujedinjuje dvije stvari u jednu s kojom dijeli božansku narav koju predodređena bića nose u sebi.

⁵² Marinko VIDOVIĆ, *Poganokršćani. Okosnica Poslanice Efežanima*, 35.

τῆς καταλλαγῆς). Jer Bog je u Kristu svijet sa sobom *pomirio* (καταλλάσσειν) ne ubrajajući im opaćina njihovih i polažući u nas *riječ pomirenja* (τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς)«.

U 2 Kor 5,17-19 očituje se Pavlovo vjerovanje da je Kristova služba/žrtva znak da dolazi novo doba, što je posebice vidljivo u r. 17b: »Staro uminu, novo, gle, nastala« (usp. Otkr 21,1). Nadalje, u r. 18a: »A sve je od Boga, koji nas sa sobom pomiri«, saznajemo da je Bog začetnik i smjer te konačan cilj pomirenja koje obuhvaća cijeli stvoreni svijet, što je još jasnije izrečeno i naglašeno u r. 19a: »Jer Bog je u Kristu svijet sa sobom pomirio«.

Pavao je prvi znani autor koji ističe uvrijeđenu stranku, ovdje Boga, kao onog koji započinje pomirenje ili izmirenje. To je posebno istaknuto dvama participijima u aktivu u r. 18: καταλλάξαντος i u r. 19: καταλλάσσειν. Objekt izmirenja su vjernici, što je u tekstu izraženo zamjenicom ἡμᾶς, *nas* (r. 18), i cijeli κόσμος, *svijet* (r. 19). Ukratko rečeno, subjekt pomirenja tj. novog stvaranja je Bog, posrednik je Krist (διὰ Χριστοῦ u r. 18), a objekt vjernici i cijeli svijet. Što se tiče trenutka izmirenja, izraz ἐν Χριστῷ, *u Kristu* (rr. 17 i 19), upućuje na Kristovu pomiritejsku službu i, još preciznije, na njegovu smrt na križu. O tome čitamo u 2 Kor 5,14-15: »Jer ljubav nas Kristova obuzima kad promatramo ovo: jedan za sve umrije, svi dakle umriješe i za sve umrije da oni koji žive, ne žive više sebi, nego onomu koji za njih umrije i uskrsnu«. Na kraju odlomka i u redcima koji slijede ipak ostaje dojam da će se konačno izmirenje svijeta s Bogom te potpuna preobrazba svijeta u novo stvorenje u cijelosti ostvariti u budućnosti, u posljednja vremena, koja će se zbiti s Drugim Kristovim dolaskom. To je moguće iščitati iz rr. 18-19s, u kojima saznajemo da je Pavlu i drugim kršćanskim vjerovjesnicima povjerena služba naviještanja toga istog pomirenja, koje je na nebesima već ostvareno, ali na zemlji ostaje još uvijek trajajući proces dovršenja novog stvorenja.⁵³

O tome još zornije svjedoči odlomak Otk 21,1-8ss, u kojem Bog proroku otkriva viziju budućih vremena i nebeske stvarnosti. U rr. 1-2a čitamo: »I vidjeh novo nebo i zemlju jer — prvo nebo i prva zemlja uminu; ni mora više nema. I Sveti grad, novi Jeruzalem, vidjeh«. Zatim u rr. 4-5b čitamo: »I otrt će im svaku suzu s očiju te smrti više neće biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više neće biti jer — prijašnje uminu. Tada Onaj što sjedi na prijestolju reče: `Evo, sve činim novo!«.⁵⁴ Iako je riječ o pavlovskom spisu, očita je bliskost s 2 Kor 5,17 u nagla-

⁵³ O Pavlu kao prvom znanom autoru koji ističe uvrijeđenu stranku (Boga) koja započinje pomirenje vidi u: Stanley E. PORTER, *Peace, Reconciliation*, 695-699.

⁵⁴ Unatoč privlačnosti i važnosti Otk 21,18ss, u našem radu se ograničavamo samo na pavlovske spise.

sku na prestanak prijašnjeg starog nesavršenog i grešnog doba te preobrazbu svega stvorenog u savršeni novi svijet, novo nebo i novu zemlju.

Sljedeći odlomak, Kol 1,20-22, doduše ne spominje izravno pojmove koji izražavaju novost, novo stvorenje ili novog čovjeka, ali nam je zanimljiv jer se koristi pojmovima za pomirenje koji se mogu pronaći samo u deuteropavlovskim poslanicama i koje, u istom ili sličnom obliku, pronalazimo u odlomku Ef 2,14-16, kojem smo posvetili velik dio ovog rada. Riječ je o participu aorista, *ειρηνοποιήσας*, od glagola *ειρηνοποιέω*, *činiti, uspostaviti mir* (usp. *ποιῶν ειρήνην* u Ef 2,15), te oblicima aorista, *ἀποκαταλλάξαι* i *ἀποκατήλλαξεν*, od glagola *ἀποκαταλλάσσω*, *izmiriti* (usp. *ἀποκαταλλάξῃ* u Ef 2,16). U potonjem slučaju riječ je o najranijoj uporabi tog glagola koji predstavlja emfatičnu verziju glagola *καταλλάσσω* (usp. Rim 5,8-11; 2 Kor 5,18-21) s prefiksom *ἀπο*. U Kol 1,20-22 tako čitamo: »i po njemu – *uspostavivši mir* (*ειρηνοποιήσας*) krvlju križa njegova – *izmiriti* (*ἀποκαταλλάξαι*) sa sobom sve, bilo na zemlji bilo na nebesima. I vas, nekoć po zlim djelima udaljene i neprijateljski raspoložene, sada u ljudskom tijelu Kristovu, po smrti, sa sobom *izmiri* (*ἀποκατήλλαξεν*) da vas k sebi privede svete, bez mane i besprigovorne.«⁵⁵

U tom odlomku, u kojem je Bog Otac neizrečeni subjekt izmirenja (izrečen je u r. 19), važno je naglasiti da nije riječ više samo o izmirenju ljudi s Bogom nego o izmirenju cijelog svijeta, svega vidljivog i nevidljivog, dakle svega stvorenja. Međutim, neki autori se ne slažu i smatraju da je Krist implicitni subjekt r. 22 te je stoga moguće Krista smatrati prvotnim činiteljem i subjektom izmirenja. Ti zaključci temelje se na činjenici da je Krist izrečen kao subjekt glavnih rečenica u Kol 1,15.17.18 (*ὅς/αὐτός ἐστιν*) te da ima ključnu ulogu u izmirenju u Kol 1,19-20: »Jer svidjelo se Bogu u njemu nastaniti svu puninu i po njemu – *uspostavivši mir* krvlju križa njegova – *izmiriti* sa sobom sve, bilo na zemlji bilo na nebesima«. Stoga razni komentatori tvrde da je posebnost Poslanice Kološanima u odnosu na autentične Pavlove poslanice u kojima je cilj izmirenja Bog upravo to što se u Kol 1,20 Krist može shvatiti kao cilj izmirenja. Iako nam to mišljenje može biti privlačno, s obzirom da se uklapa u viđenje Krista kao subjekta pomirenja i stvaranja u Ef 2,14-16, ipak ono nije potvrđeno samim tekstom Kol 1,19-22, u kojem odmah na početku čitamo: »Jer svidjelo se Bogu« (r. 19). Time autor Poslanice jasno daje do znanja da je Bog Otac onaj koji pomiruje ljude i sve stvorenje sa samim sobom. Stoga, većina biblijskih komentatora s pravom smatra da taj tekst govori o Kristu kao sredstvu izmirenja.

⁵⁵ Objašnjenje glagola *ἀποκαταλλάσσω* vidi u: Stanley E. PORTER, *Peace, Reconciliation*, 695-699.

Krista je ipak moguće smatrati činiteljem pomirenja, onoga koji aktivno sudjeluje u činu pomirenja/izmirenja jer se ono događa i uspostavlja διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, *krvlju križa njegova* (r. 20) i ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, *u ljudskom tijelu Kristovu, po smrti* (r. 22). Međutim, Bog Otac ostaje prvotni subjekt i konačni cilj izmirenja ne samo ljudi nego i svega stvorenoga, kao što piše u r. 20: ἀποκατάλλαξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν [...] εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, »izmiriti sa sobom sve [...] bilo na zemlji bilo na nebesima.«⁵⁶

Iako se u Kol 1,20-22 ne spominje izravno pojam novog stvorenja, ipak smatramo kako u svjetlu prethodnih rr. 15-18, u kojima je Krist prikazan kao ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, *Početak, Prvorodjenac od mrtvih* (r. 18), možemo ustvrditi kako je (neizrečeni) rezultat uspostavljanje mira ili izmirenja nastanak novog čovječanstva, novog neba i zemlje, tj. novog stvorenja. U tom smislu uočljiv je i napredak od prvotnog Pavlova govora u autentičnim poslanicama (Rimljanima, Prva i Druga Korinćanima i Galaćanima) o izmirenju kao novom stvaranju, primijenjenom na pojedine obraćene kršćane te na kršćansku zajednicu kojoj pripadaju, prema općenitoj kozmičkoj primjeni u deuteropavlovskim poslanicama Kološanima i Efežanima, ne samo na cijelo čovječanstvo nego i na sve stvoreno. Međutim, dok je u Poslanici Efežanima (2,14-16) ipak zadržan naglasak na izmirenju ljudi, tj. na pomirenju dviju suprotstavljenih strana čovječanstva međusobno i s Bogom, u Poslanici Kološanima (1,20-22) naglasak je pomaknut na kozmičku dimenziju izmirenja cijelog svijeta te je i sama Kristova služba i uloga pomiritelja prikazana u kozmičkim razmjerima.

Vrativši se na odlomak Ef 2,14-16, ističemo kako je pomirenje koje je Krist učinio uistinu čin novog stvaranja jer su tu dvije prijašnje zaraćene strane, sada međusobno i s Bogom pomirene, pretvorene u nešto potpuno novo, u jedno novo stvorenje Crkve koje nadilazi pojedinačne entitete te stare etničko-religijske podjele i rasne granice. Iako sastavljena iz redova Židova i pogana, Crkva predstavlja treći neovisan i samostalan identitet, novi narod Božji.⁵⁷ Različitosti nisu izbrisane, nisu nestale, već prestaju biti izvorom podjela i postaju bogatstvom koje se uklapa u novi stvor, u Kristu ujedinjen i u svome novom kršćanskom dostojanstvu međusobno izjednačen i ujednačen u pristupu Bogu. Kod novog stvorenja »Nije riječ o uklanjanju različitosti među ljudima [...] Međutim, dokida se nejednakost pred Bogom.«⁵⁸

Ono što je stvaralo najveću podjelu među ljudima, tj. Židovima i poganima, bio je židovski Zakon. »Zakon je u svojim obrednim propisima i propisima

⁵⁶ Polemiku oko Boga ili Krista kao neizrečenog subjekta u Kol 1,20-22 vidi u: *Isto*, 695-699.

⁵⁷ Usp. Andrew T. LINCOLN, *The Church and Israel in Ephesians 2*, 605-624.

⁵⁸ John R.W. STOTT, *Efežanima. Tumačenje Pavlove poslanice Efežanima*, Novi Sad, 1986., 90.

prehrane, ili još točnije, kao razlog ponosa i povlaštenosti kršćana iz židovstva dijelio čovječanstvo na dva dijela [...] Rušenjem takve pregrade Krist je ostvario pomirenje po kojem Židov i poganin postaju jedna osoba, jedno tijelo, tvore novu stvarnost (*tertium genus*) lišenu etničkih podjela [...] Kristovo djelo pomirenja pisac izjednačava s Božjim djelom stvaranja po kojem doista nastaje svaka novost, a sam čin prikazuje u njegovim pozitivnim i negativnim vidovima. Pozitivno, stvoren je mir, a negativno, dokinuto je neprijateljstvo [...] Takvo je neprijateljstvo 'ubijeno' Kristovim djelom na križu po kojem su stvoreni novi uvjeti postojanja. Svi na isti način i pod jednakim uvjetima imaju pristup tim uvjetima: vjerom u Krista. Krist je djelatnik pomirenja i osobno mir čovječanstva, ali Bog je svrha djela pomirenja. Po Kristu, u jednome Duhu i jedni i drugi, svi imamo pristup Ocu.«⁵⁹

Dok je židovski Zakon postao izvor neprijateljstva među ljudima, Krist postaje izvor njihova međusobnog izmirenja. Zato ga autor Poslanice Efežanima naziva jednostavno ἡ εἰρήνη ἡμῶν, *naš mir* (r. 14), jer on to uistinu jest. Krist je jedini istinski mirotvorac koji je svojom smrću na križu, svojom krvlju i »u tijelu svome/u jednome Tijelu« (ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ u r. 14/ἐν ἐνὶ σώματι u r. 16) pomirio svijet međusobno i s Bogom, stvorivši tako novo izmireno čovječanstvo. »To jedincato Tijelo ponajprije je osobno i fizičko Kristovo tijelo, žrtvovano na križu (Kol 1,22+), ali je onda i njegovo 'mistično' Tijelo u kojem su sabrani svi konačno pomireni udovi (1 Kor 12,12+)«⁶⁰, tj. Crkva.

3. Novo stvorenje u svjetlu pomirenja

Već smo ustvrdili kako se motiv *novog stvorenja* može primijeniti na obraćenog pojedinca koji se miri s Bogom i po krštenju počinje živjetim novim životom u Kristu (usp. 2 Kor 5,17; Gal 6,15). Zatim se može primijeniti na zajednicu vjernika, Crkvu, koja nastaje pomirenjem dviju neprijateljskih skupina te predstavlja jedan novi stvor i začetak novog međusobno i s Bogom pomirenog i ujedinjenog čovječanstva (usp. Ef 2,14-16). Konačno, *ново створење* se može primijeniti na sve stvoreno koje je u Kristu preobraženo (usp. Ef 1,10; Kol 1,20-22). U pavlovskim spisima naglasak je stavljen na stvarnoj novosti života u Kristu, čijom smo žrtvom na križu pomireni, te na novo dostojanstvo sugrađana sve-

⁵⁹ Marinko VIDOVIĆ, *Pavao i njegova misao. Uvod i osnove tumačenja i teologije Pavlovih i deuteropavlovskih poslanica*, Split, 2010., 740-741.

⁶⁰ Adalbert REBIĆ – Jerko FUČAK – Bonaventura DUDA (ur.), *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jérusalem«*, Zagreb, 2003., 1667, bilješka j.

tih, ukućana Božjih, svetog Božjega hrama i Božjeg prebivališta na zemlji (usp. Ef 2,19-22).

Osim što saznajemo da se u Kristu ostvaruje Božji naum spasenja po kojem nastaje jedno novo čovječanstvo i svekoliko novo stvorenje (usp. Ef 2), u 2 Kor 5,17-19 saznajemo koji je njegov zadatak, a to je nastaviti naviještati evanđelje, radosnu vijest spasenja, koja se naziva službom i riječju pomirenja (r. 18). Ta je služba povjerena najprije apostolima, a zatim svakom kršćaninu koji je kao novi stvor pozvan svojim životom, riječima i djelima svjedočiti za novost, slobodu i svetost života u Kristu.

Promatrajući autentične Pavlove poslanice, osobito Poslanicu Rimljanima, Drugu poslanicu Korinćanima i Poslanicu Galaćanima, možemo ustvrditi kako izvorni Pavlov koncept pomirenja u prvi plan stavlja pojedinačnu interpretaciju novokrštenika i obraćenika kao novog stvora, koja se onda sjedinjuje s kolektivnom interpretacijom zajednice vjernika, Crkve, kojoj svaki krštenik pripada. Međutim, u deuteropavlovskim poslanicama, u Poslanici Efežanima te osobito u Poslanici Kološanima, uočljiv je razvoj i prelazak na širu razinu otkupljenja i novog stvaranja u kojem pomirenje čovječanstva s Bogom u Kristu ima posljedice za čitav svijet i sve stvorenje. Razvoj teologije pomirenja i novog stvaranja popraćen je razvojem rječnika, kao na primjeru glagola *καταλλάσσω*, kojim se Pavao koristi u svojim autentičnim poslanicama za pomirenje pojedinca i različitih skupina s Bogom, kojega je posljedica stvaranje nove zajednice vjernika, Crkve (usp. Rim 5,8-11 i 2 Kor 5,18-21). Taj glagol u deuteropavlovskim poslanicama dobiva emfatičnu verziju *ἀποκαταλλάσσω*, koja se koristi za izmirenje svega stvorenog (usp. Ef 2,14-16; Kol 1,20-22).

Zajedničko većini pavlovskih tekstova jest da je Bog Otac naglašen kao subjekt pomirenja i stvaranja, a Krist kao posrednik, osim u Ef 2,14-16, u kojem je sam Krist označen kao pokretač pomirenja i novog stvaranja. Odlomak Ef 2,14-16 upravo je po tome jedinstven jer je u njemu Krist označen kao aktivni subjekt izmirenja i stvaranja, o čemu svjedoči r. 15, u kojem čitamo kako Krist »uspostavljajući mir, od dvojice sazda/stvori jednoga novog čovjeka«. Zapravo Ef 2,15 predstavlja jedini slučaj u Novom zavjetu u kojem je Krist prikazan kao subjekt stvaranja i to stvaranja putem pomirenja.⁶¹

Odlomak Ef 2,14-16, govoreći o Kristovoj pomiriteljskoj službi i žrtvi na križu kao činu novog stvaranja, donosi kolektivnu interpretaciju u smislu Crkve koja predstavlja novo otkupljeno čovječanstvo, jedno novo biće koje

⁶¹ Usp. Stefano ROMANELLO, *Lettera agli Efesini. Nuova versione, introduzione e commento*, Milano, 2003., 99.

nije ni Izrael ni pogani, već potpuno nov stvor u kojem svatko ima jednak pristup Bogu (usp. Ef 2,18). U tom odlomku krajnji rezultat pomirbe nadilazi puki zbroj ili ujedinjenje pojedinačnih suprotstavljenih grupa. Tu nije riječ ni o pomirenju u smislu sklapanju nekakvih probitačnih trgovačkih ugovora ni dogovora o nenapadanju ili prestanku mržnje i rata, već o nastanku potpuno novog entiteta koji svojim sjedinjenjem s Bogom u Kristu, po svojoj slobodi i pozivu na svetost nadilazi dvije prijašnje strane iz kojih je nastao. Riječ je o nastanku novog, jedinstvenog, jedincatog, nepodvojenog i ujedinjenog ljudstva.⁶²

Zaključak

Iako je većina pavlovskih tekstova teološki orijentirana na Boga Oca kao subjekta i cilj pomirenja, već smo naglasili kako u Ef 2,14-16 pronalazimo jedinstven slučaj u Novom zavjetu u kojem je sam Krist označen kao subjekt stvaranja i to putem pomirenja. Pomirenje uključuje dvostruku dimenziju: prije svega vertikalno pomirenje Boga i čovjeka te horizontalno pomirenje ljudi međusobno u Kristu. U Ef 2,14-16 saznajemo da Židovi i pogani nisu samo pomireni u smislu dvaju naroda koji prestaju s mržnjom i ratovanjem, već se pomirenjem u Kristu nadilazi svaki zabilježeni ljudski slučaj pomirbe. Naime, pomirenje koje Bog čini u Kristu i posredstvom Kristove spasiteljske i otkupiteljske žrtve na križu nadmašuje sva ljudska očekivanja jer po tom pomirenju nastaje jedan novi stvor Crkve, jedan potpuno nov identitet bez rasnih i drugih razdvajanja, tako da se s pravom može govoriti o nastanku jednog novog stvorenja, tj. novog čovječanstva. »Razapeti Krist je, prema tome, stvorio ništa manje nego novu, ujedinjenu ljudsku vrstu – ujedinjenu u sebi, i ujedinjenu sa svojim stvoriteljem.«⁶³ Time se u Crkvi ostvaruje prvi korak sveopćeg Božjeg plana spasenja i ujedinjenja s Bogom za sve ljude, za cijelo čovječanstvo i čitav svijet, tj. za sve stvorenje koje žudi biti jedno s Bogom, koji je izvor i cilj svega

⁶² Usp. John R.W. STOTT, *Efežanima. Tumačenje Pavlove poslanice Efežanima*, 89-90. Još čitamo: »Pavao ovdje ne govori zapravo o 'novom čovjeku', nego o 'novoj ljudskoj vrsti' koju je Isus Krist ujedinio u sebi. Premda je jedincato novo ljudstvo stvoreno kao mogućnost kad je Isus na križu ukinuo zakon koji je razdvajao, ono stvarno nastaje i raste jedino osobnim sjedinjenjem s Kristom«, *Isto*, 90.

⁶³ *Isto*, 91. Stott nadalje govori o trostrukom učinku Kristova križa: »Prvo, ukinuo je zakon [...] kao sredstvo razdvajanja ljudi od Boga i Židova od pogana. Drugo, stvorio je jedincato novo ljudstvo iz dviju ranije nepomirljivih krajnosti, tvoreći među njima mir. Treće, pomirio je ujedinjeno ljudstvo s Bogom, ubivši križem svako neprijateljstvo između nas. To ne znači da je sada cijela ljudska vrsta ujedinjena i pomirena [...] Isus Krist još i danas propovijeda mir svijetu na usta svojih sljedbenika, jer doista stoji predivna činjenica da kad god naviješćujemo mir, Krist ga naviješćuje kroz nas«, *Isto*, 91.

što postoji i jedini u stanju stvoriti nešto iz ničega. Bog je jedini Svemogućí i jedini koji može otkupiteljskom i pomiriteljskom žrtvom svoga Sina Isusa Krista na križu otkupiti i obnoviti svijet, stvoriti jedan potpuno novi stvor koji je izbavljen od vlasti zla, Sotone i smrti te pozvan na život u svetosti i slobodi djece Božje. To je novost koju nam donosi novo stvaranje, a koja se očituje u tome što je čovjek iznova i napokon slobodan odlučiti se za Boga, zaživjeti svoju izvornu bliskost s Bogom i darovanu svetost te zvati Boga svojim Ocem. Sloboda je najveći dar Božji čovjeku, ali i zadatak koji smo pozvani ostvarivati kao nova stvorenja u Kristu, što nažalost ostavlja mogućnost da je zlorabimo te se odlučimo protiv Boga i čovjeka. To je novost dara novog stvaranja, to je ono što Bog od nas želi — da se u svoj svojoj slobodi sjedinimo s Kristom i pomirimo s njime kako bismo bili u miru s drugima i sa samim sobom. Kada bismo uistinu zaživjeli kao nova stvorenja, međusobno i s Bogom pomirena, kada bismo shvatili da nam je za mir dovoljan Krist i da je Bog naše najveće bogatstvo, možda više ne bi bilo ratova jer bismo napokon pronašli mir i sigurnost za kojima tragamo na krivim mjestima i u krivim stvarima. Stoga smo kao vjernici dužni svakom čovjeku i cijelom svijetu naviještati da je samo u Kristu moguće postići istinski mir jer samo »on je mir naš« (Ef 2,14), »on osobno, povijesni i proslavljeni, svekoliki Krist koji je u povijesti prisutan u svojoj – Crkvi.«⁶⁴

Svrha ovog članka bila je izložiti i ponuditi pavlovski doprinos izgradnji mira koji uključuje cijeli svijet i sve stvorenje, koje je pomireno na temelju Kristove pomirbene žrtve na križu. Time je ostvarena neviđena novost jer je pomirenjem nepomirljivog Bog stvorio jedan novi stvor Crkve i tako učinio prvi korak prema preobrazbi svijeta te nastanku novog pomirenog čovječanstva, kojeg je sam Isus Krist prvijenac i koje će svoje ispunjenje naći u posljednjim vremenima. Stoga bismo završili riječima koje najbolje odražavaju Pavlov temelj mira u Kristu te jednaku važnost mira za sve ljude u svijetu, bez obzira na postojeće etničke, religijske i druge podjele među ljudima: »Dakako da ovo Pavlovo učenje o miru treba uklapati u cjelokupno biblijsko učenje o Bogu Stvoritelju i ljudima kao razumnim i slobodnim Božjim stvorenjima. Ključni događaj kojim Bog ljudima nudi savez mira i osposobljava ih za izgradnju pravednoga društva jest Kristova smrt i uskrsnuće. Mi kršćani možemo se razlikovati od sljedbenika drugih religija i agnostika po motivima zalaganja za

⁶⁴ Marinko VIDOVIĆ, *Pavao i njegova misao. Uvod i osnove tumačenja i teologije Pavlovih i deuteropavlovskih poslanica*, 739. Autor nadalje ističe važnu činjenicu: »Kao pomiritelj i mir Krist je temelj Radosne vijesti svima, i onima koji su blizu i onima koji su daleko«, *Isto*, 740.

mir, ali nam je isto zajedničko dobro, jer s drugim ljudima dijelimo isti stvoreni svijet te zajedničke potrebe i opasnosti.«⁶⁵

Abstract

**CHRIST'S RECONCILIATION MINISTRY AND THE NEW CREATION
IN THE LETTER TO THE EPHESIANS AND OTHER PAULINE
LETTERS**

Tomislav ZEČEVIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb -
Regional Study of Theology in Rijeka
Omladinska 14, HR - 51 000 Rijeka
maovice242@gmail.com

*The opening lines of this article emphasize that lasting peace in the world can never be built on ephemeral human foundation but only on the unchangeable foundation of Jesus Christ. A biblical incentive for peace can be found in the Pauline concept of Christ's reconciliation ministry/sacrifice as an act of new creation. This article underlines the Letter to the Ephesians, particularly the passage Ef 2,14-16, which is pertinent, given that besides emphasizing vertical reconciliation between God and men, it also emphasizes horizontal reconciliation between two hostile groups of Jews and Gentiles that results in the creation of a new being of the Church, that represents a new reconciled humanity in which the old ethnical and racial divisions that lead to conflict and wars to this very day diminish in value. The first part of the article underlines the meaning and origin of the important Greek expressions that are used to depict the process of the new creation, such as *καινή κτίσις*, »new creation«, in the authentic Pauline letters and *καινός άνθρωπος*, »new man, new humanity«, in the Letter to the Ephesians and in deutero-Pauline letters. There are three different applications of the motif of the new creation that are not necessarily mutually exclusive when applied to the individual convert, community of faith (the Church) and the entire world. There are two significant characteristics of the new creation: reconciliation and rejection of the worldly human standards in order to lead an authentic new life in Christ. The second part offers certain traits of the concept of peace and reconciliation in the Pauline literature with a special emphasis on two Greek terms employed to denote reconciliation:*

⁶⁵ Mate ZOVKIĆ, »Poslužitelj Krista Isusa među poganima«. *Egzegetsko-teološke studije o Pavlu*, Sarajevo, 2008., 334. Zovkić ističe važnost Poslanice Rimljanima u kontekstu novoza-vjetnih poticaja za postizanje mira te da je »mir s Bogom temelj pravednog mira s ljudi-ma«, *Isto*, 312.

(ἀπο)καταλλάσσω, »reconciliation«, and ποιέω εἰρήνη, »to make or establish peace«. This chapter emphasizes the connection between the two connected motifs of the new creation and reconciliation. Once again, a special emphasis is given to the passage Eph 2,14-16, as it is the only Pauline and New Testament passage overall, in which the subject of creation is not God the Father, but Christ himself. The final third part addresses further meaningful characteristics of the imagery of the new creation, such as the development of the Pauline theology of reconciliation and vocabulary from individual and communal application in the authentic letters towards a wider application to the entire creation in the deutero-Pauline letters. Finally, the topic of reconciliation as an act of creation reminds us that in the Church, which remains the new creation of Christ, the first stage of God's universal plan of salvation for the whole humanity and the entire creation has already been realized. In the light of the wars that are being waged at this moment and throughout the world, this means that we as Christians and as members of the Church, are invited to testify that God is the only true source of lasting peace that can only occur in Jesus Christ.

Key words: The Letter to the Ephesians, Christ, peace, reconciliation ministry, God, new creation.